

MÓRA FERENC Bújdosók

A deák meggyújtotta a gyertya lángjánál a pipáját, előke-
reste a ládájából a tarsolyt, és fakó port hintett belőle a
paraszalló latakiai dohányra. A por persegni kezdett, és a
kis szoba egyszerre tele lett köhöggető, gyantaszzerű füsttel.

Hopp! – mosolyogta el magát a deák, s nemcsak
betette, hanem be is kallantúzta az ablakot, hogy a
keserű füst ki ne szolgálhasson a tornácra. Ott udvarol-
tak az urak a fejedelemnek a napszállat hűsében, s a
deák félt, hogy nagy neveltség lesz abból, ha rajtakapják,
hogy ő zágoni fenyőlevéltobákkal veszejt meg a török
muskotályt. Ő maga is restellte ezt a gyerekséget, de hát
kibe mit oltott az Isten, az ellen hiába rugolódzik. Már
rég leszokott mindenféle bolondságról, nem tekinget a
török asszonyok feredzséje alá, a Susika nevét se metszi
már bele az ifjú citrusfák sima bőribe – de a zágoni szag
nélkül csak nem tud ellenni. Az erdélyi atyafiakkal kül-
det magának hébe-hóba egy zacskóból fenyőlevelet her-
baté gyanánt, s ha annak a füstjébe takaródzhat, akkor
nincs semmi baj. Csak a szemét kell lehunyni, s egy-
szerre otthon van a Mikes-portán, még az öreg malom
kelepelését is hallja. Ilyenkor magától szalad a penna a
papíron, s alig győzi a versenyt vidám gondolatok fel-
hőfutasásával. De mikor elfogy a füves zacskó, akkor
hiába küldi a halebi basa a latakiait: nem látni a kék füst-
ben semmit, s nagy hézagok maradnak a diáriumban.

Megkoppantotta a gyertyát, elővett egy levelesköny-
vet, és fölírta a lap szélére a dátumot: Rodostó, 12.
marty. 1735.

A lúdtoll meg-megvetette a lábát a szálkás papírban,
és nagyon göröngyös betűket eresztett.

„Talán májusnak nevezhetném ezt a holnapot, olyan
szép idők járnak. És az idő sokkal vidámabb az elmémmél,
mert már egynéhány napoktól fogvást nem látom az urun-
kat olyan állapotban, mint azelőtt. Mert ha igen titkollya
is, de észre lehet venni, hogy vagyon valamely belső baja.
Az ő természete szerént való mindenkori jó kedve most
nem olyan gyakorta való, és mintha erőszakkal volna...”

Már a harmadik lúdtollat törölte deresedő hajába, a
sűrű gubacslevet is fölhígította egy kortynyi borral –
mely hogy egészen kárba ne vesszen, legalább a száját
megöblögette vele –, de csak nagyon akadozott az írás.

– Eh, nénékám, várjon ked holnapig! – csapta le a
deák a pennát. Aztán nagyot nyújtózkodott, kinyitotta
az ajtót, és kinézett az iszalagos tornácra.

A hold éppen akkor lépett ki a Marmara-tengerből,
és rápiroslott a fejedelem fáradtan lecsüggesztett fehér

fejére. Vele szemben Sibrik ült, a kopasz udvarmester,
tőle jobbra, balra Csáky gróf és Máriássy, a két gene-
rális, az asztal végén Jávorka, a főlovászmester. A töb-
biek mind elbujdoskáltak tizenöt esztendő alatt, ki a
temető fekete ciprusai alá, ki a görög templom kriptá-
jába. (Ugyan volt olyan is, aki hazaportázott, császár-
hűségre hódolt, de az van legmélyebbre temetve.
Olyan mélyre, hogy sose lesz arkangyal, aki onnan föl-
trombitálja.)

„Megférnénk egy szilvafa árnyékában, akik megma-
radtunk” – gondolta egy kis sírhatnéksággal a deák, s
ahogy megállt a tornác törött márványlépcsőjén az
árnyékban, megképzett előtte az első este, amit
Rodostóban töltöttek: 24. apr. 1720.

Akkor is ilyen holdas este volt – azaz dehogyis ilyen
volt az! Most úgy bukdosik a hold képe a vízben, mint
egy halsütő réztepsi, akkor meg úgy lobogott rajta
végig, mint egy lángkard. Aztán nem álmos vénségek
darvadoztak itt az ereszet alatt, hanem kurucok károm-
kodtak olyan pogányul, hogy azt igen jó volt nem érte-
ni a török és örmény szenteknek.

– Nem Rodostó ez, hanem Ostorod – döfködté
Bercsényi a leoldott kardjával a veranda kőtábláit. –
Vesztette volna az isten az anyjában, aki a fundamentu-
mát lerakta!

– De még azt is ám, aki a kenyerét kitanálta! – hör-
dült föl Sibrik. – Magyar gyomor ezt a kéz után kelet-
len, lapát után sütetlen árpabodagot be nem veszi.
Nagyot vétkezett Krisztus urunk, hogy az egészet szét
nem osztotta bibliai csodának.

– De hiszen van itt más csoda is! – csavargatta a nya-
kát a köhögős Jávorka. – Itt olyan por terem, akitül
vályogot köp az ember.

– Ki-ki a maga kádjáról dézmál – fintorodott el a
képe a nyalka Pápainak, a bújdosók diplomatájának –,
engemet az itten való asszonyok tesznek kórságossá.
Mikor délután a kádinál jártam, ott óbégattak az örmé-
nyek. Azon ijedeztek a nyavalyások, hogy mink,
magyarok az utcán is hamiskodunk a fehérnéppel. „No,
kádi – mondom a bírónak –, megmondhadd az örmé-
nyeidnek, hogy ne féltsék a feleségeket a magyaroktól,
mert semmi bántásuk nem lesz, de még ha az ő gyukjok
a mi kakasainkhoz jönének, amilyen fertelmes ábra-
zatjuk van, attól mind a tengernek szaladunk.”

– Az pedig rusnya pocséta – sodorta kétfelé mérge-
sen Máriássy a zászlós bajuszát. – Olyan dögszaga van,
mintha labancok feredője volna. Azt mondom, nem is
bírnak mi itten ki holdújulásig.

Akkor megnyílt az ajtó, és megszólalt a fejedelem.
A háborgó vizek fölött járó Üdvözítő arca süthetett úgy,
mint akkor az övé.

– Én pedig azt mondom kegyelmeiteknek, hogy ki fogjuk itten bírni holdunk fogytáig, mert ott kell kenyérünket megennünk, a holott azt a felséges Isten számunkra elvetette. És ne bántsuk ezt a földet, mert hazánk már ez minékünk hazánk helyett, aki kivetett bennünket magából.

Mindenki lehorgasztotta a fejét, és a deák is lenyelte, amit mondani akart. Csak lopva merte beleírni másnap a leveleskönyvbe:

„Bizony isten úgy szeretem Rodostót, hogy soha nem felejthetem Zágont...”

Ő nem is felejtette, hanem a többiek beletörődtek abba, hogy mint vonják, úgy kell táncolnunk. Aztán akit fellobbasztott is a hazavágyakozás, erőt kellett azon venni a fejedelem kedvéért, akitől zokszót soha senki nem hallott. Aki látta méltóságos magaviseletét, mikor a jövő-menő követeket fogadta, vagy aki látta szelíden mosolyogni, mikor az esztergapad mellett szédegette ki szakállából a gyaluforgácsokat, vagy aki hallotta, amint asztal felett a lélek békességét magyarázta a pátereknek: meg kellett telni békességgel. Aztán meg úgy van az, hogy aki tíz-hús esztendőig álarcban jár, mikor leveszi azt, már akkor az igazi arcvonásai is fölvették az álarc idomát.

Scudéry kisasszonynak¹ ez a példázata jutott eszébe a deáknak, ahogy onnan a tornác aljából elnézte a négy öreget a fejedelem mellett. Úgy elduruzsolgattak ott a klematiszok alatt, mintha csak az ősi udvarház előtt ülne a napraforgók közt, várva az éjszakai ágybontásra.

– Felszél fúj – húzta össze magán Sibrik a kaftánt –, esőt indít.

– Legalább behozza az oleánderek szagát – szíppantott nagyot Máriássy a mézes levegőből. – Soha ilyen szép szagot nem éreztem.

Jávorka kövér teste alatt is megreccsent a nádszék, ahogy öreges lassúsággal ölelőformán lendítette ki két karját.

– Áldott föld az ilyen, ahol örökös a tavasz.

– Nem csoda, ha itt egész esztendőben szólnak a fülemülék – ásított Csáky generális. – Délután a kajma-

kám kertjében egészen elandalodtam a csattogásukon. Mondtam is a komának, hogy ha ilyent hall az ember, százestendő korában se kívánczik meghalni.

A fejedelem, aki eddig hallgatagon merengett el az egymás után kigyulladó égi tüzekben, nagyot sóhajtott.

A bujdosók szeme csodálkozva villant össze. Tizenöt esztendő óta először hallották sóhajtani Rákóczit. De nemcsak sóhajtott, meg is szólalt:

– Látjátok kelmetek, hogy elgyerekesedik vénségére az ember. Adnék az életemből tíz esztendőt, ha én még egyszer olyan kakukkszót hallhatnék, mint gyermekkoromban a munkácsi erdőben. Mert szebben szól otthon a kakukk, mint itt a fülemüle.

Ezzel a fejedelem meghajtott a fejét, és bement az ágyasházába, a négy öreg pedig ott maradt nagy csendességben. Csattoghattak már a rodostói fülemülék akármi-lyen búbájosan a gránátalmabokrokra, nem hallotta azt egyikük se. Mindnyájuknak a kakukkszón járt az esze.

– Hiába no – mosolyodott el fanyarul Csáky –, én itt még sohase láttam kakukkot. Nem járatos madár az erre.

– Nem járatos, nem járatos – mérgeskedett Jávorka –, de ha a fejedelem azt kívánja?

Sibrik az öklével verte az asztalt.

– Ha másképp nem lehet, magam megyek haza érte a Bakonyba!

Bizony nemigen koppant már az öreg ököl. A deák, ahogy odalépett, el is mosolyodott a nagy tüzességen.

– Meg is kellene ám a kakukkot fogni, nagyuram. Az pedig nem valami megálló madár, aki a tenyerébe röpi az embernek, ha azt mondja neki, hogy „pipikém”.

– Kotty belé, szilvalé! – nevetett félfogra az udvarmester, aki mindig ingerkedett a deákkal. – Hát mondjon kend okosabbat, ha tud. Kendet úgyis a nagy esziért tartja a fejedelem önagysága.

– No, én csak annyit mondok – vont vállat a deák –, hogy én igenis kakukkot láttam a héten a kertben.

– Vadgalamb volt az, öcsém – legyintett Máriássy –, kék vadgalamb. Azt én is láttam.

A deák ráhagyja, hogy az is lehet.

– Lehetett az a cserzővarga kadinája, mert annak is kék a szoknyája – vetett ráncot a Sibrik szeme sarká-

Beszédes Kálmán: „Fregmali” utca II-ik Rákóczi Ferencz palotája Rodostoban

¹ A 17. sz.-ban élt francia író.

ban a nevetés. – Csakhogy az, ha a deákot meglátja, nem azt mondja, hogy „kakukk”, hanem azt mondja, hogy „kukkuru”.

De akárhogy ette az irigység az öreg udvari embert, alighanem a deáknak volt igaza, mert másnap reggel megszólalt a kakukk a bujdosók kertjében, hogy csak úgy rengett bele a magyarok utcája:

– Ku-kukk! Ku-kukk!

Szempillantás alatt talpon volt az egész udvar, s a fejedelem csak úgy reggeli patyolatban, boldogan hallgatta az áhított madarat.

Máriássy pedig oldalba könyökölte Sibriket.

– Helyedbe jött a kakukk, Miklós, nem próbálok megfogni?

– Meg én, ha addig élek is! – csoszant papucsba az öregúr, s megindult a nagy kertben a kakukkvadászat.

Alig szuszogott őkegyelme, mikor visszatipegett.

– Bolonddá tett az ebada – törülgette a homlokáról a verejtéket az inge ujjával. – Mindig odább röppent, mikor beértem volna. Pedig kicsavarom a nyakát, ha megfogom.

– Tán keveset ígért? – nevetett Jávorka.

– Mindig egy esztendőt, a betyár, akárhányszor kérdeztem. No megállj, megmellesztelek, ha megkaplak!

– Jobb, ha elhagyod a hajkurászást – intette a fejedelem. – Meg úgyse fogod, s ha elvadítod innen, akkor se kakukk, se kakukkszó.

Mikes éppen erre bújt ki a hálókamrájából. Álmosan dörzsölte a keze fejével a szemét, s akkorákat ásított, hogy majd elnyelte Sibriket, aki mérgelesen nekiförmedt:

– Kend is akkor bújlik elő, mikor már a kakukk se szól! Már éppen jelentést akartam tenni önagságának, hogy beleesett kend az éjszaka a kalamárisba.

Motyogott valamit a deák, hogy máskor majd frissebb lesz. De bizony

mindig elaludta a kakukkszót, pedig egy álló hétig minden hajnalban megszólalt a kakukk a rodostói kertben. Ölték is vele az urak eleget az álomszuszékot. Már csak azért is, hogy vidítsák vele a fejedelmet, akinek hiába ígért megszámlálhatatlan sok esztendőt a kakukk, egyre

fogyott, mint a megszegett kenyér. Pedig napjában háromszor is itatták vele a borzongás ellen való gyujtványfüteát.

Különösen Sibrik nem maradhatott a deáktól. Tudta, hogy mindjárt elfelhősödik a szelíd képe, ha Zágont emlegetik, azért is azzal borsolt rá:

– No, Kelemen, kendnek is rossz hírét viszi ám a kakukk a zágoni lányokhoz. Nem szeretik ám azok az olyan legényt, aki nagyon alvós.

A deák szügyébe vágta a fejét, és olyan bánatosan meredt maga elé, hogy a fejedelemnek megesett rajta a szíve. S másnap hajnalban, mikor megszólalt a kakukk, elhagyta az ágyát, és halkán megkocogtatta a deák ajtaját.

– Kelemen, fiam, gyere kakukkszót hallgatni. Most az egyszer aztán te csúfoljad majd ki a vén Sibriket.

De hogy a deák meg se moccant, a fejedelem rányitotta az ajtót.

– Hé, Kelemen! – döfött oda a botjával a medvebőrre.

A medvebőrön azonban nem feküdt senki. Amennyire a félhomályban látni lehetett, a deák nem is volt a szobában.

A fejedelem mindig tisztaéletű ember volt, s mivel ő is hallott a szép vargánéről, rosszkedvűen csóválta meg a fejét.

– Juventus ventus.²

(Arra nem is gondolt, hogy a szeles „fiatal” már a negyvenötödik esztendejét gázolja.)

Lent a kertben azonban olyan szépen zengett a kakukkszó, hogy elfelejtette a bosszúságát. Azt se vette

észre, ahogy a vállára vetett bottal haladt a hajnal pirosságában a puszpángbokrok közt, hogy saját árnyéka úgy követi a harmatos fűvön, mint egy óriás kaszás.

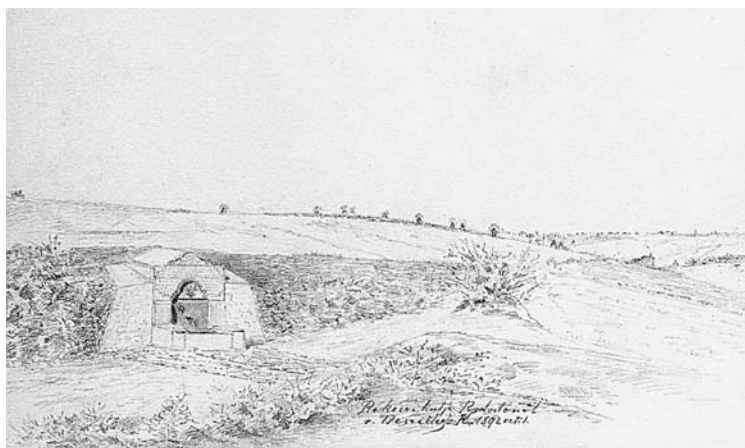
A kakukk éppen ott hallgatott el, ahol a fejedelem megállt keresztet vetni, mert a kápolnában megcsendült a hajnali harang.

– No, most meglesem!

Széthajtotta a sűrű, gubancos tamaricskabozót, és belesett a tisztásra.

A fűben ott hasalt a deák, könyökére dülve, és míg piros arcán végigcsorogtak a könnyek, hangja túlzengette a kis harang szavát:

– Ku-kukk! Ku-kukk!

Beszédes Kálmán: Rákóczi kútja Rodostónál – 1892. oct. 1.

2 Fiatalság bolondság.